

Utihnil je Pavle Zidar

Pavletu Zidarju smo na začetku letošnjega leta še pisali voščila za šestdeset let, ki jih je učakal srečno in rodovitno, zdaj pa je že smrt potegnila črto podenj. In mi smo zbrani ob njegovem spominu.

Pogled vanj pritrjuje Marcelu Proustu, da vsak pisatelj piše vse življenje en sam roman. Zidar je morebiti pisal dva, ali pa enega v dveh delih. Najprej tistega, ki se mu je usedel v srce z vojno, s šolo, ki jo je po nesporazumu takrat vrgel v zrak; z napeto, drhtečo erotiko velikih pričakovanj in majhnih zadoščenj, ker je sama sebi v napoto zaradi neznosnega nagona in strahovite neprilagojenosti; s surovostjo boljševistično zaribane povojne družbe; s komično nečloveškostjo uradniškega priganjaštva in stiskami dolenjskega podeželja. Ta tekst v njem živi: sleherni trenutek je pripravljen na izrazitev, pognati jezik v slikovite bravure, odlične izume in novosti, ki polnijo bralčevo domišljijo s predstavami različnih vrst, bralca pa z ugodjem in odobravanjem. – Drugi tekst ali drugi del teksta pa je komentar kasnejšega življenja, komajda kdaj še uprizarjanje. Natančno po Schopenhauerju: da človek do tridesetega živi tekst, po tridesetem komentar. To ni več začudeno, evforično zadihano, noro, tvegano, komično in tragično, po svoje pustolovsko utapljanje v življenju, ko od napora in nevarnosti človek samo še kdaj pa kdaj doseže površino za nagel požirek zraka, temveč svojevrstna vzgoja duha, literarna didaktika, malce preganjavo, malce pa tudi po svoje udobno tehtanje in vezenje zablodelega filozofa in vernika, ki si sumljivo prizadevno dopoveduje svoje prepričanje in utemeljuje svoje nevsakdanje predsodke, še posebej glede ženske ljubezni, oblasti in boga.

Erotika je nekdanjemu Tavčarju pomenila pglavitni smisel sveta in življenja, četudi še tako tragično neusmiljen, pri Zidarju je nevarnost, oblika oblasti, nevarnost za svobodo in neodvisnost, in s tem razvođenitev življenja v vegetiranje. O tem beseduje brez predaha – v razponu od Boga do boga in do skrajne človeške mizerije. Ne sliši se več tako elementarno prepričljivo kot njegovo prvo besedilo, vmes je stopil razum, ki je življenju in literaturi nadel služne vaje razumevanja – toda tudi zdaj bralca pogosto pripravi do zdrznjenja nad nenavadnostjo, pogosto bizarnostjo in vehemenco sporočilnih in jezikovnih domislic. Snov še zmeraj ostaja življenjepisna, toda to ni več burna, avanturistično instrumentalizirana negotovost in nepričakovanost, drastično razbolena začudenost, kakršno vsi in vsak zase poznamo tudi iz lastnih mladostnih let, ne le iz Zidarjeve literature, to je zdaj s pametjo naravnano in nadzorovano tuhtanje življenja v nekakšnem skritem prit žališču duha, kjer pravzaprav ni nikogar, ki bi lahko ugovarjal (v tem je tudi udobje). Nekakšna sekundarnost je razprostrta nad njim; zato je tudi prepričljivost manj neposredna, manjša – naj je vmes, kot v baročnih pridigah, nasejanih še toliko sijajnih zgodbenih eksempljev.

Z nekoliko obžalovanja seveda že nekaj časa ugotavljamo, da je ta način teksta pri Zidarju sčasoma prevladal. Očitno je postajalo tudi, da mu je grozil s potopitvijo vase, da se mu je začel nevarno sprevračati v možnost šablonira-

nja. Predvsem se mu je to dogajalo v območju novele in romana, na področju, kjer je bil najbolj hlastav in mnogopisen; v vrstah pisanja, za katere se je poredkeje odločil in ga zato – po Mencingerju – »navada ni mogla podse vzeti«, še posebej v otroških povestih, dramatiki in najbrž tudi liriki, ki jo je v principu najbolj cenil, pa je ostajal slejkoprej en sam velik bengalični ogenj slikovitosti, duhovitosti in mimetične sočnosti.

Vsekakor pa je bil pripovedovalec po božji volji; kak freudovec bi rekel, da »epski libidinosus«, pohotnež pripovedovanja; pripovedovalec po nagonu bolj kot po ambiciji; umetnik, ki je kljub precejšnjemu literarnemu balastu, ki ga je tudi pridelal, napisal kar lep niz bleščečih, klasičnih strani naracije. Bil je – najbolj preprosto in pravično rečeno – umetnik: kaznovan po bogve kakšni pravičnosti s številnimi življenjskimi stiskami in blagoslovljen z velikim talentom ter enako veliko energijo. Bogve kakšna pravičnost ga je tudi tako nanaglo izgnala iz življenja; dobro je, da ga iz slovenske literature ne more več. V njej je zapisan za dolge čase.

Matjaž Kmecl

Pripis urednika:

Konec junija mi je Zidar poslal po pošti novelo *Trpljenje zemlje*, ki jo v tej številki začnemo objavljati, in jo pospremil s pismom, v katerem mi zatrjuje, da je to njegova najboljša proza, nekaj camusovskega. Še istega dne mi je telefoniral iz Ruš, kamor je šel pisat, kot se je pozneje pokazalo, še dva teksta podobne dolžine. Iz Ruš se je dober mesec pa pol kasneje, ko je dokončal še tretjo novelo, odpeljal neznanokam, se ustavil pri prijateljih v Kranju, legel, padel, zadet od možganske kapi, v nezavest, iz katere se ni nikoli več zbudil. Čez nekaj dni je dokončno odšel.

Ko mi je novelo poslal in mi jo kot svoj »najboljši tekst« toplo priporočil, sva se dogovorila za objavo v nadaljevanjih šele v prvih treh številkah prihodnjega leta. Strinjal se je, čeprav ni bil zadovoljen. Zdaj, ko je njegov pisalni stroj utihnil, izpolnjujemo njegovo željo, le da tokrat z drugačnimi razlogi, kot jih je on navajal, ko je Sodobnosti ponudil besedilo, ki ga tu objavljamo.

Ur.